

Prawo i media

WIEDZA W PIGUŁCE

Wszystkie normy prawne, takie jak np. konstytucja, ustawy czy ratyfikowane umowy międzynarodowe, dotyczą także komunikacji w internecie i przez media.

Prawa człowieka są uniwersalne i przyrodzone. Przysługują one każdemu z nas bez względu na różniące nas cechy. Należy do nich m.in. swoboda wypowiedzi (w tym prawo do informacji) i prawo do uczestnictwa w kulturze. Dotyczy to, oczywiście, także osób niepełnosprawnych. Są różne rodzaje niepełnosprawności: ruchowa, wzrokowa, słuchowa i intelektualna. Ze względu na te różne ograniczenia prawa człowieka są inaczej realizowane.

Mamy także prawo do prywatności. Korzystając z internetu, wiele informacji na swój temat ujawniasz świadomie np. opis swoich zainteresowań czy dokonań na portalach społecznościowych. Niektóre z tych informacji zawierają dane osobowe, czyli to, co pozwala bez większego wysiłku zidentyfikować konkretną osobę. Aby zadbać o naszą prywatność, prawo chroni je w szczególny sposób. Pamiętaj jednak, że każde działanie w internecie generuje tzw. cyfrowy ślad, którego często nie jesteśmy świadomi.

Ścisłe związane z korzystaniem z mediów jest prawo autorskie. W internecie często korzystamy z utworów innych osób, dzielimy się nimi i tworzymy własne. Jeśli chcemy wykorzystać utwór chroniony przez majątkowe prawa autorskie, twórca musi wyrazić za każdym razem zgodę na wykorzystanie jego utworu. W wielu sytuacjach jest to niepraktyczne i niepotrzebne. Do twórczych działań w internecie przydaje się więc znajomość wolnych licencji. Jest to mechanizm prawny, który pozwala na przekazanie użytkownikom prawa do nieograniczonego korzystania z utworu. W ten sposób pozwalamy innym korzystać ze swojej twórczości bez konieczności pytania nas za każdym razem o zgodę. Oczywiście twórca zachowuje podstawowe prawa, takie jak rozpoznanie autorstwa i integralność utworu. Dwie najbardziej znane wolne licencje to CC BY (Creative Commons Uznanie Autorstwa) i CC BY-SA (Creative Commons Uznanie Autorstwa — Na Tych Samych Warunkach). Zezwalają one na swobodne wykorzystanie, rozpowszechnianie i udostępnianie utworów.

Możliwość swobodnego korzystania z cudzych dzieł daje nam także domena publiczna. To wszystkie te utwory, do których nikt nie posiada autorskich praw majątkowych. Istnieje także dozwolony użytek — bez zgody autora możesz dzieło cytować, kopiować i rozpowszechniać wśród znajomych i rodziny.

Ściąganie z internetu? Jest legalne. Przecież każda czynność w sieci to ściąganie danych. Nie wolno udostępniać dzieł innych twórców w sieci, ale ściąganie ze stron lub za pomocą różnych programów mieści się w ramach dozwolonego użytku.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Uczestnicy i uczestniczki będą zastanawiać się, jakiej ochrony wymagają prawa człowieka w internecie oraz jaki jest ich ślad cyfrowy. Kopiowanie w dobie mediów cyfrowych praktycznie nie wymaga kosztów. Czy jest uzasadnione nazywanie kopiowania kradzieżą? Jakie prawa mają użytkownicy? Jakie wolności użytkowników gwarantują wolne licencje? Te pytania zostaną zadane w trakcie zadań.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- podejmują refleksję na temat praw człowieka w internecie;

- zastanawiają się nad swoim śladem cyfrowym;
- potrafią odróżnić kopiowanie od kradzieży;
- potrafią wymienić prawa użytkowników;
- potrafią podać sytuacje, w których manifestują się wolności użytkowników;
- wiedzą o istnieniu wolnych licencji.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 15 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: kartki, długopisy

Wprowadź temat praw człowieka w mediach. Wspomnij o prawie do prywatności, do tajemnicy korespondencji, do zachowania godności, swobodzie wypowiedzi. Napisz na tablicy: „Prawa człowieka w internecie wymagają szczególnej ochrony”. Podziel uczestników i uczestniczki na grupy 4-osobowe i poproś o dyskusję na temat zapisanego na tablicy zdania i wypisanie argumentów na kartce. Pytania pomocnicze, które możesz zadać:

- Czy w internecie prywatność użytkowników może być łatwiej naruszana?
- Jaką skalę mają działania w internecie w porównaniu do innych mediów?
- Czy w internecie można zakazać swobody wypowiedzi?

Poproś grupy o krótką relację z dyskusji w ich grupie.

2.

Czas: 5 min

Forma: praca indywidualna

Pomoce: kartki, długopisy

Zadaj pytanie: „Jeśli ktoś śledziłby cię w internecie, czego mógłby się o tobie dowiedzieć?”. Poproś każdą osobę o stworzenie listy rzeczy kończącej zdanie: „Jeśli ktoś śledziłby mnie w internecie, to wiedziałby, że np. wyszukiuję informacje o znanych aktorkach, interesuję się motocyklami, byłam na imprezie w zeszłym tygodniu”. Zwróć uwagę, że jest to lista tworzona dla ich własnej wiadomości i nie będzie prezentowana na zajęciach. Korzystając ze słowniczka, opowiedz o śladzie cyfrowym.

3.

Czas: 10 min

Forma: rozmowa

Pomoce: tablica, kreda

Poproś grupę o podanie przykładów kopiowania. Wypisz je na jednej części tablicy w formie mapy myśli od słowa „kopiowanie”. Teraz na drugiej części tablicy napisz „kradzież”, poproś o podanie przykładów. Wypisz je w formie mapy myśli od słowa „kradzież”. Zapytaj, jaka jest różnica między kopiowaniem a kradzieżą. Odpowiedź, która powinna się pojawić: „Kiedy się kopiuje, nikomu nie ubywa kopii, kiedy się kradnie, okradziona osoba nie ma już swojego egzemplarza”. Zadaj pytanie: „Czy kopiowanie w dobie mediów cyfrowych można

nazywać kradzieżą?”. Zwróć uwagę, że media cyfrowe umożliwiły praktycznie bezkosztowe kopiowanie. Nie da się porównywać kopiowania pliku do kopiowania książki na prasie drukarskiej. Podsumuj, że w świecie, w którym korzystamy z innych technologii potrzeba innych zasad, praw i pojęć do opisywania go.

4.

Czas: 15 min

Forma: praca w parach, prezentacja, dyskusja

Pomoce: długopisy, wydrukowany i pocięty **materiał pomocniczy „Wolne licencje - historie”**

Zwróć uwagę, na fakt że w internecie powinno się chronić prawa autorów i prawa użytkowników. Korzystając z „Wiedzy w pigułce” wspomnij krótko o wolnych licencjach. Podziel grupę na zespoły dwuosobowe. Rozdaj wydrukowany i pocięty **materiał pomocniczy „Wolne licencje - historie”** (jedna karta na dwuosobową grupę). Poproś pary o zaznaczenie podkreśleniem w tekście, gdzie manifestują się poszczególne prawa użytkowników. Poproś wybrane pary o prezentację: opowiedzenie historii swoimi słowami z wyszczególnieniem czterech wolności. Na bieżąco zapisujcie na tablicy, co bohaterowie historii mogli robić z utworami. Zapytaj grupę, co stałoby się, gdyby wspomniane teksty i obrazy były objęte prawem autorskim? Zastanówcie się, co wtedy trzeba zrobić. Zwróć uwagę, że korzystanie z utworów objętych prawem autorskim wymaga za każdym razem zgody autora lub posiadacza praw majątkowych.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć uczestnicy i uczestniczki:

- podejmują refleksję na temat praw człowieka w internecie?
- zastanawiają się nad swoim śladem cyfrowym?
- potrafią odróżnić kopiowanie od kradzieży?
- potrafią wymienić prawa użytkowników?
- potrafią podać sytuacje, w których manifestują się wolności użytkowników?
- wiedzą o istnieniu wolnych licencji?

Opcje dodatkowe

Ćwiczenie 2 możesz rozszerzyć o pracę domową: poproś uczestników i uczestniczki o dopisanie, jakie reklamy można by im wyświetlić na podstawie informacji, które zostawiają o sobie w internecie.

Na koniec zajęć albo przy ćwiczeniu 3 możecie obejrzeć minutową animację **Copy is not theft**.

MATERIAŁY

Materiał pomocniczy „Wolne licencje - historie”

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

1. Przyporządkuj opisy do każdego z 4 praw użytkownika:

Elementy do przyporządkowania:

- dostęp [rozwiązanie: możliwość zapoznania się i odtwarzania]
- rozpowszechnianie [rozwiązanie: dzielenie się z innymi]
- adaptacja [rozwiązanie: twórcze przetworzenie]
- rozpowszechnianie adaptacji [rozwiązanie: dzielenie się z innymi efektami]

Kategorie:

- możliwość zapoznania się i odtwarzania
- dzielenie się z innymi
- twórcze przetworzenie, tworzenie utworów zależnych
- dzielenie się z innymi efektami swojej twórczej pracy na podstawie utworów innych

SŁOWNICZEK

- **cyfrowy ślad:** informacje na temat aktywności konkretnych osób w sieci, magazynowane na serwerach dostawców internetu i właścicieli stron. Tworzą go m.in. zdjęcia, informacje o kupionych produktach, nicki, wpisy na blogach, ale również dane, które zostawiamy w sieci mimowolnie, np. adres IP czy informacja o systemie operacyjnym, z którego korzystamy.
- **dane osobowe:** wszelkie informacje dotyczące określonej osoby fizycznej (czyli zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania). Nie mamy do czynienia z danymi osobowymi wówczas, gdy informacja dotyczy instytucji (np. firmy), grupy osób, osoby fikcyjnej (np. postaci literackiej) czy takiej, której nie jesteśmy w stanie rozpoznać. Dane osobowe podlegają ochronie i nie mogą być zbierane bez odpowiedniej podstawy prawnej (np. zgody osoby, której dotyczą).
- **osobiste prawa autorskie:** prawa niezbywalne chroniące więź twórcy z utworem. Jest to prawo do m.in. oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem, decydowania o tym w jaki sposób jest po raz pierwszy rozpowszechniony, wykorzystywany i jakie zmiany mogą zostać wprowadzone w jego formie lub treści. Osobiste prawa autorskie trwają wiecznie i nie można ich przekazać na rzecz innych osób.
- **majątkowe prawa autorskie:** prawo twórcy do korzystania z utworu i rozporządzania nim. Jest to prawo zbywalne, co oznacza, że twórca może przenieść je na inne osoby lub udzielić zezwolenia na korzystanie z utworu (za wynagrodzeniem lub bez). Trwanie majątkowych praw autorskich jest ograniczone w czasie (70 lat po śmierci autora).
- **wolne licencje:** licencje, które odpowiadają definicji Wolnych Dóbr Kultury i respektują prawa użytkowników, czyli zezwalają na korzystanie, rozpowszechnianie, modyfikowanie oraz rozpowszechnianie modyfikacji utworu.
- **domena publiczna:** zbiór utworów będących dobrem wspólnym, do których prawa autorskie wygasły (np. utwory Chopina) oraz utwory, które nigdy nie były chronione, bo zostały stworzone przed powstaniem prawa autorskiego.
- **dozwolony użytek:** możliwość nieodpłatnego korzystania z dzieła bez zgody posiadacza praw majątkowych. Dozwolony użytek osobisty oznacza możliwość korzystania z dzieła, jak również kopiowanie go na użytek własny lub osób bliskich. Istnieje także dozwolony użytek publiczny, z którego korzystają biblioteki, muzea, archiwa i szkoły.

CZYTELNIA

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, [online], [dostęp 19.02.2013], Dostępny w Internecie: <http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php>.
- Czerniawski Piotr, Lipszyc Jarosław, Wilkowski Marcin, **Pierwsza pomoc w prawie autorskim**, [online], [dostęp: 19.02.2013], Dostępny w Internecie: <http://prawokultury.pl/publikacje/pierwsza-pomoc/>.

Tekst: Joanna Ruta Baranowska, scenariusz: Weronika Paszewska, konsultacja merytoryczna: Dorota Głowacka, Jarosław Lipszyc. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/prawo-i-media/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

Podstawa programowa:

Język polski, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

III. Tworzenie wypowiedzi.

Informatyka, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

I. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, wykorzystanie sieci komputerowej; komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych.

V. Ocena zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

Etyka, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

IV. Podjęcie odpowiedzialności za siebie i innych oraz za dokonywane wybory moralne; rozstrzyganie wątpliwości i problemów moralnych zgodnie z przyjętą hierarchią wartości i dobrem wspólnym.

Wiedza o społeczeństwie, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Treści nauczania

Być obywatelem.

Państwo i władza demokratyczna.

Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna.